

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 10 maja 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Leszek Bielecki (przewodniczący)
SSN Jarosław Sobutka (sprawozdawca)
SSN Robert Stefanicki

w sprawie z powództwa P. Spółki Akcyjnej [...] Zakład Spółki w T.
przeciwko M.B.
o zwrot kosztów z tytułu podnoszenia kwalifikacji zawodowych,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 10 maja 2023 r.,
skargi kasacyjnej pozwanego od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy
i Ubezpieczeń Społecznych w Gliwicach
z dnia 20 kwietnia 2021 r., sygn. akt VIII Pa 93/20,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Okręgowemu w Gliwicach do ponownego rozpoznania oraz
orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 20 kwietnia 2021 r. (sygn. akt VIII Pa 93/20) Sąd Okręgowy
w Gliwicach VIII Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w sprawie z powództwa

P. Spółki Akcyjnej [...] Zakład Spółki w T. przeciwko M.B. o zwrot kosztów z tytułu podnoszenia kwalifikacji zawodowych oddalił apelację pozwanego od wyroku z dnia 7 września 2020 r. (sygn. akt IV P 21/20 Pm) Sądu Rejonowego w Tarnowskich Górach Wydział IV Pracy, którym to sąd zasądził od pozwanego M.B. na rzecz powoda P. Spółki Akcyjnej [...] Zakład Spółki w T. kwotę 56.875,53 zł tytułem zwrotu części kosztów szkolenia na świadectwo maszynisty wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 1 lutego 2019 r. do dnia zapłaty, oddalił powództwo w pozostałym zakresie oraz zasądził od pozwanego M.B. na rzecz powoda P. Spółki Akcyjnej [...] Zakład Spółki w T. kwotę 6.749,40 zł tytułem zwrotu kosztów procesu. W uzasadnieniu rozstrzygnięcia Sąd Okręgowy wskazał, że zaskarżony wyrok Sądu Rejonowego jest prawidłowy i znajduje oparcie zarówno w zgromadzonym w sprawie materiale dowodowym, jak i obowiązujących przepisach prawa. Sąd odwoławczy podzielił stanowisko sądu pierwszej instancji, że powódka wykazała czy, w jakim wymiarze i dlaczego określone koszty poniosła. Wymiar godzin wynikał z rozporządzenia w sprawie świadectwa maszynisty i harmonogramu. Fakt, że powódka zatrudniała osoby, które miały uprawnienia do przeprowadzania szkoleń dla przyszłych maszynistów, nie oznacza, że nie ponosiła kosztów prowadzenia szkoleń przez te osoby. Pozwany sam przyznał, że nie mógł wykonywać czynności samodzielnie, czas spędzony z maszynistą traktował jako szkolenie. Sąd drugiej instancji wskazał także, że przedłożona dokumentacja umożliwiła weryfikację tych kosztów i nie było konieczności powoływania dowodu z opinii biegłego, by wysokość i zasadność kosztów ustalić. Koszty te nie budziły wątpliwości Sądu Okręgowego, a powódka podołała zadaniu wykazania ich wysokości. Nie zachodziła zatem konieczność przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego, ponieważ wykazane koszty podlegały weryfikacji. W uzasadnieniu wyroku sądu odwoławczego odwołano się także do ważności umowy o podnoszenie kwalifikacji zawodowych zawartej między pozwanym a powódką wskazując, że brak jest podstaw do uznania, aby jej postanowienia były nieważne. Sąd ten wskazał także, że jego zdaniem art. 22c ustawy o transporcie kolejowym stanowi uzupełnienie regulacji zawartych w art. 103¹-103⁶ k.p.

Od powyższego wyroku Sądu Okręgowego pozwany wywiódł i wniósł do Sądu Najwyższego skargę kasacyjną zaskarżając rozstrzygnięcie te w całości, zarzucając:

I. na podstawie art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. naruszenie przepisów postępowania, które miało istotny wpływ na wynik sprawy, a to art. 278 § 1 k.p.c. poprzez jego niezastosowanie, uwzględnienie wysokości kosztów szkolenia wskazanych przez powódkę na kwotę łączną 151.668,08 zł, podczas gdy ich weryfikacja wymagała szczegółowego wykazania ich poniesienia oraz mając na uwadze przedmiot postępowania - zasięgnięcia wiadomości specjalnych biegłego z zakresu szkoleń prowadzonych w kolejnictwie szynowym;

II. na podstawie art. 398⁵ § 1 pkt 1 k.p.c. naruszenie przepisów prawa materialnego poprzez ich błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, a to:

1. art. 103⁴ § 1 i § 2 k.p. i art. 103⁵ k.p. oraz z art. 58 § 1 k.c. w związku z art. 300 k.p. poprzez ich błędną wykładnię i uznanie, że nie jest obarczona sankcją nieważności umowa o podnoszenie kwalifikacji zawodowych pracownika zawarta między stronami stosunku pracy, nie zawierająca informacji o kosztach szkolenia oraz czasie trwania szkolenia, w szczególności o terminie jego zakończenia i tym samym początku oddziaływania zobowiązania po stronie pracownika do pozostania w zatrudnieniu przy dodatkowym przyjęciu, że pracodawca nie jest zobowiązany do wykazania faktu poniesienia kosztów szkolenia co do zasady i wysokości, a jedynie ich uprawdopodobnienia;

2. art. 361 § 1 i § 2 k.c. w związku z art. 300 k.p. poprzez ich niezastosowanie z pominięciem, że ewentualny obowiązek odszkodowawczy pracownika polegający na konieczności zwrotu całości lub części kosztu szkolenia sfinansowanego przez pracodawcę winien poddawać się obiektywnej weryfikacji i podlegać precyzyjnemu wykazaniu przez pracodawcę przy pomocy obiektywnych dowodów, a nie wyłącznie poprzez sporządzenia kalkulacji;

3. art. 65 k.c. w związku z art. 300 k.p. poprzez dokonania błędnej wykładni oświadczeń woli stron, z pominięciem pełnej treści umowy szkoleniowej z dnia 18 września 2014 r., okoliczności w jakich została zawarta, zamiaru pozwanego i jego sytuacji pracowniczej w dacie zawarcia umowy, wobec nietrafnego przyjęcia, że w czasie składania ww. oświadczenia pozwany miał wiedzę co do przedstawionego w procesie przez powódkę kosztu szkolenia jak również czasu jego trwania.

Wskazując na powyższe zarzuty, stanowiące podstawę skargi kasacyjnej, wniesiono o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i orzeczenie co do istoty

sprawy, tj. oddalenie powództwa w całości, a także zasądzenie od powódki na rzecz pozwanego kosztów procesu w tym kosztów zastępstwa procesowego wg norm przepisanych za obie Instancje, ewentualnie uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi drugiej instancji oraz o zasądzenie od pozwanej na rzecz powoda zwrotu kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym według norm przepisanych. Strona skarżąca wniosła także, na podstawie art. 388 § 1 k.p.c., o wstrzymanie wykonalności orzeczenia sądu pierwszej instancji, tj. wyroku z dnia 7 września 2020 r. (sygn. akt IV P 21/20 Pm) Sądu Rejonowego w Tarnowskich Górach Wydziału IV Pracy oraz zaskarżonego wyroku w pkt 2 do czasu ukończenia postępowania kasacyjnego.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pozwanego, powódka wniosła o oddalenie skargi kasacyjnej w całości jako bezzasadnej oraz zasądzenie od pozwanego na rzecz powódki kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia uprawomocnienia się orzeczenia do dnia zapłaty.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się uzasadniona.

Tytułem wstępu – z uwagi na specyfikę materii prawnej przedmiotowego postępowania kasacyjnego - zasadnym jest usystematyzowanie i przytoczenie stanu faktycznego ustalonego na podstawie przeprowadzonego w sprawie postępowania dowodowego, którym Sąd Najwyższy jest związany i który ma istotny wpływ w ocenę zasadności zarzutów sformułowanych przez skarżącego w wywiedzionej skardze kasacyjnej.

Strony zawarły dnia 18 września 2014 r. umowę o podnoszenie kwalifikacji zawodowych. Zgodnie z jej postanowieniami pracownik miał uczestniczyć w szkoleniu celem uzyskania świadectwa maszynisty (§ 1 ust. 1). Pracodawca zobowiązał się do pokrycia w całości kosztów uczestnictwa w ww. szkoleniu (§ 2). Natomiast w § 3 ust. 2 umowy pracownik zobowiązany był do przepracowania u pracodawcy trzech lat po zakończeniu szkolenia (brak wskazania daty końcowej

szkolenia). W ust. 3 wskazanego paragrafu, pracownik zobowiązany był do zwrotu kosztów poniesionych przez pracodawcę na jego naukę w wysokości proporcjonalnej do okresu zatrudnienia po ukończeniu szkolenia, w przypadku rozwiązania stosunku pracy za wypowiedzeniem przez pracownika lub rozwiązaniem stosunku pracy przez pracodawcę z winy pracownika. Umowa zaczęła obowiązywać strony z dniem zawarcia – 18 września 2014 r. (§ 4). Pozwanemu w dniu 17 września 2014 r. wydany został dzienniczek przygotowania zawodowego (na świadectwo maszynisty), który został opatrzony podpisem pozwanego. Szkolenie miało odbywać się według programu stanowiącego załącznik do niniejszego dzienniczka. Załącznikiem do ww. dzienniczka był harmonogram szkolenia – stażu stanowiskowego i szkolenia praktycznego celem uzyskania świadectwa maszynisty sporządzony dla M.B. – mechanika, zatrudnionego w Sekcji Utrzymania i Napraw Taboru T., odbywającego ww. szkolenie w okresie od 18 września 2014 r. w łącznej liczbie 800 godzin. Wartym zaznaczenia jest, że w przedmiotowym harmonogramie, szkolenie zostało rozbite na część, której planowana data zakończenia została w harmonogramie określona, tj. 12 listopada 2014 r. (300 godzin) oraz na część, której została określona wyłącznie planowana data rozpoczęcia, tj. 13 listopada 2014 r. (500 godzin), bez wskazania planowanej daty jego zakończenia. Następnie, jak wynika z materiału dowodowego, koszt szkolenia na świadectwo maszynisty M.B. został wyliczony dopiero po przedłożeniu pracodawcy przez pozwanego wypowiedzenia umowy o pracę zawartej dnia 17 września 2015 r. Wynika to chociażby z tego, że w przedmiotowym piśmie została uwzględniona kwota, która stanowiła zwrot świadczenia wyliczony w sposób proporcjonalny od daty zdania przez pozwanego egzaminu (3 kwietnia 2017 r.) do czasu, w którym miała ona obowiązywać (2 kwietnia 2020 r.) z uwzględnieniem skutku w postaci rozwiązania przez pozwanego umowy (31 stycznia 2019 r.), tj. 14 miesięcy, przez które miała jeszcze obowiązywać. Warto podnieść również, że w pkt 3 wyliczonych kosztów szkolenia wskazane jest, że na koszt tego szkolenia składa się również jazda praktyczna – prowadzenie pojazdu kolejowego pod nadzorem (1200 godzin), która miałaby wynikać z harmonogramu i umowy (z harmonogramu dołączonego do dzienniczka wynika jednak, że część szkolenia, którego data końcowa nie została w nim określona, stanowiąca „pracę przy czynnościach maszynisty” miała odpowiadać liczbie 500 godzin). Stąd wynika, że brak jest

jakiegokolwiek wzmianki w umowie i harmonogramie o kolejnej części szkolenia (jazda praktyczna – prowadzenie pojazdu kolejowego pod nadzorem), której wartość miałyby odpowiadać liczbie 1200 godzin. W tym miejscu należy wskazać także, że w związku z wyliczeniem całościowego kosztu szkolenia na świadectwo maszynisty – 151.668,08 zł na osobę, lwią część tej kwoty stanowi kwota, za jazdy praktyczne (ponad 90.000 zł), która nie została ujęta w umowie ani w harmonogramie załączonym do dzienniczka przygotowania zawodowego.

Liczba godzin szkolenia na świadectwo maszynisty wynika z załącznika nr 3 do Rozporządzenia Ministra Infrastruktury i Rozwoju z dnia 10 lutego 2014 r. w sprawie świadectwa maszynisty (Dz.U. poz. 212 ze zm.) – obecnie uchylone. Warto zaznaczyć jednak, że wskazany załącznik określa program i czas trwania szkolenia na świadectwo maszynisty w różnych kategoriach i podkategoriach świadectwa maszynisty, które znacząco różnią się od siebie pod względem liczby wymaganych godzin w poszczególnych jego częściach. Z harmonogramu szkolenia dołączonego do dzienniczka przygotowania zawodowego wynika jedynie, że liczba godzin stażu stanowiskowego i szkolenia praktycznego została określona w wymiarze 800 godzin, co stanowi odpowiednik wymaganej liczby godzin w podkategorii B1 i B2 (część I załącznika nr 3). Kolejnym etapem szkolenia wskazanym w załączniku nr 3 rozporządzenia jest szkolenie teoretyczne, które wymiar dla podkategorii: A1, A4, B1 i B2 wynosi 280 godzin. Część III załącznika nr 3 rozporządzenia określa liczbę godzin prowadzenia pojazdu kolejowego. Z tabeli zakreślonej w ww. punkcie wynika, że liczba godzin dla kategorii B świadectwa maszynisty jest różna, w zależności od składowych podkategorii. Oznacza to, że dla kategorii B (podkategorii B1 i B2) wymagane jest odbycie 650 godzin prowadzenia pojazdu kolejowego w ruchu towarowym i 650 godzin prowadzenia pojazdu kolejowego w ruchu pasażerskim (łącznie 1300 godzin). Jeżeli zostaje wskazana tylko jedna z podkategorii: B1 lub B2, wówczas wymagane jest odbycie 1100 godzin prowadzenia pojazdu kolejowego dla każdej podkategorii z osobna. Kolejną podkategorią wskazaną w wykazie jest A1 (A4) + B, dla której wymagana liczba godzin prowadzenia pojazdu kolejowego to: 200 godzin pracy manewrowej, 600 godzin pracy pociągowej w ruchu towarowym i 600 godzin pracy pociągowej w ruchu pasażerskim (łącznie 1400 godzin). Dla podkategorii A1 (A4) + B1 wymagana liczba godzin prowadzenia pojazdu kolejowego

to: 200 godzin pracy manewrowej oraz 1000 pracy pociągowej w ruchu pasażerskim (łącznie 1200 godzin). Analogiczna liczba godzin została wskazana dla podkategorii A1 (A4) + B2 (łącznie 1200 godzin).

Z powyższego zestawienia wynika, że liczba godzin prowadzenia pojazdu kolejowego zależy od kategorii i podkategorii świadectwa maszynisty, którego dotyczy szkolenie. W niniejszej sprawie kategoria i podkategoria szkolenia M. B. na świadectwo maszynisty wynika dopiero z protokołu egzaminu dla kandydata ubiegającego się o świadectwo maszynisty.

Ponadto, istotnym z punktu widzenia określenia wysokości kosztów szkolenia przypadających na jedną osobę, jest powołanie się na § 2 ust. 2 Decyzji Nr 31 Członka Zarządu ds. Handlowych P. S.A. z dnia 11 grudnia 2013 r. w sprawie organizowania szkoleń na licencję i świadectwo maszynisty, który stanowi, że grupa szkoleniowa powinna liczyć co najmniej 10 osób i może być złożona z pracowników Spółki oraz innych osób zakwalifikowanych na szkolenie. Z powyższego jednoznacznie wynika, że minimalna grupa uczestników szkolenia to 10 osób, natomiast nie została wskazana górna granica liczby tych uczestników. Kwestia wykazania liczby uczestników szkolenia ma natomiast fundamentalne znaczenie ze względu na oszacowanie poniesionych kosztów i proporcjonalne ich rozłożenie na jednego uczestnika szkolenia. W przedmiotowej sprawie, jedynym miejscem, w którym została wskazana liczba uczestników szkolenia teoretycznego (25 osób) jest wyliczenie kalkulacji kosztów szkolenia na świadectwo maszynisty R.J., które nie zostało określone ani datą, ani odręcznym podpisem osoby sporządzającej kalkulację [pismo sporządzone zostało przez M. O. – adnotacja komputerowa]. Poza wskazanymi we wspomnianym piśmie kwotami wyliczeń, brak jest jakiegokolwiek materiału dowodowego, który potwierdzałby daty spotkań, listę obecności wraz z liczbą uczestników, rejestry korzystania z sali wykładowej, faktury lub rachunki dla wykładowców lub członków komisji egzaminacyjnej, które stanowiłyby o faktycznym ponoszeniu przez powódkę kosztów szkolenia.

Podobnie rzecz ma się w sytuacji obliczenia kosztów jazdy praktycznej pod nadzorem, z którego nie wynika nic poza suchą kalkulacją. Brak w tym zakresie zebranych w sprawie materiałów dowodowych, przedstawienia harmonogramu jazdy praktycznej (inaczej na piśmie – zgodnie z harmonogramem u umową). Z umowy z

dnia 18 września 2014 r. nie wynika harmonogram szkolenia, który dałoby się ustalić w jakimkolwiek zakresie, opierając się wyłącznie na postanowieniach przedmiotowej umowy. Brak w tym zakresie również przedstawionych rachunków dla maszynistów prowadzących jazdy praktyczne z kursantem, zgodnie z zawartymi z nimi umowami zlecenia, o których mowa jest w Decyzji Nr 22 Prezesa Zarządu P. S.A. z dnia 12 maja 2015 r. w sprawie maszynistów pojazdów trakcyjnych szkolących maszynistów stażystów w P. S.A. Brak także przedstawienia przez pozwaną dokumentów płacowych stanowiących faktycznie poniesiony koszt dodatku szkoleniowego dla maszynistów pojazdów trakcyjnych szkolących maszynistów stażystów, o którym mowa w Decyzji Nr 13 Prezesa Zarządu P. S.A. z dnia 1 marca 2017 r. w sprawie dodatku szkoleniowego dla maszynistów pojazdów trakcyjnych szkolących maszynistów stażystów, a który został uwzględniony także w kalkulacji przedstawionej pozwanemu (dopiero po wypowiedzeniu przez niego umowy o pracę).

W materiale dowodowym brak jest także przedstawienia przez stronę powodową zestawienia liczby godzin i dat, w których odbyło się 1200 godzin jazdy pod nadzorem (w dzienniczku przygotowania zawodowego zostały wskazane wyłącznie okresy odbywania jazdy praktycznej pod nadzorem, bez szczegółowego wykazania liczby godzin i dat ich odbycia), co stanowiłoby uzasadnienie dla wyliczonych kosztów, na które składa się wynagrodzenie z umów zlecenia, dodatku wypłacanego pracownikom za przejechane godziny oraz kwoty wyliczonej na podstawie Załącznika nr 3 do Decyzji Nr 31 Członka Zarządu ds. Handlowych P. S.A. z dnia 11 grudnia 2013 r., tj. stawki za poszczególne rodzaje usług szkoleniowych o której mowa w pkt II ppkt 3 załącznika – 75,30 zł, której iloczyn przez liczbę godzin niezbędnego szkolenia stanowiącego jazdy pod nadzorem znalazł się w zestawieniu kosztów szkolenia pozwanego.

Poddając zatem analizie powyższe nieścisłości i sygnalizowane braki w zgromadzonym materiale dowodowym, który uzasadniałby poniesione w rzeczywistości przez powódkę koszty przeprowadzonego szkolenia na świadectwo maszynisty, obliczone proporcjonalnie na jednego uczestnika, a także braki związane z ustaleniem, czy na podstawie umowy z dnia 18 września 2014 r. oraz załączników, które zostały pozwanemu przekazane (lub nie) można było ustalić chociażby przybliżony czas zakończenia przez pozwanego szkolenia oraz

potencjalny koszt tego szkolenia, przypadający na jednego uczestnika - co przesądzałoby o wypełnieniu przez pracodawcę obowiązków informacyjnych w związku z zawartą między stronami umową o podnoszenie kwalifikacji zawodowych, należy uznać, że brak jest podstaw kasacyjnych do zmiany przez Sąd Najwyższy orzeczenia sądu drugiej instancji i orzeczenia co do istoty sprawy.

Natomiast potwierdził się zarzut naruszenia przepisów proceduralnych, zawarty w skardze kasacyjnej strony pozwanej, polegający na niezastosowaniu normy prawnej wynikającej z treści art. 278 § 1 k.p.c., które to uchybienie miało istotny wpływ na wynik sprawy – co spowodowało konieczność uchylecia wyroku sądu odwoławczego i przekazania jej temu sądowi do ponownego rozpoznania. Zasadność wskazanego zarzutu polega na tym, że sądy obydwu instancji oparły się w swoich rozstrzygnięciach wyłącznie na piśmie stanowiącym kalkulację kosztów szkolenia do uzyskania świadectwa maszynisty, które to koszty zostały oszacowane bez przedstawienia ich faktycznego poniesienia, mającego odzwierciedlenie w zgromadzonym materiale dowodowym (zestawieniach godzin, list obecności, dat spotkań, wykładów, ćwiczeń, imion i nazwisk wykładowców i prowadzących zajęcia praktyczne, rachunków, faktur i wyciągów pracowniczych związanych z prowadzonym przez pracodawcę szkoleniem). Koszty zawarte w kalkulacji stanowiły wyliczenie dokonane na podstawie wewnętrznych regulacji pracodawcy, które to stanowiły wskazanie wysokości stawki za poszczególne czynności. Warto zaznaczyć także, że wewnętrzne regulacje pracodawcy (decyzje i załączniki do tych decyzji, wyszczególnione w części historycznej uzasadnienia), określały różne grupy i rodzaje czynności, oraz związane z tym różne wysokości stawek. Z kalkulacji wyliczenia kosztów szkolenia na jednego pracownika nie wynika jednak szczegółowe wskazanie, które z rodzajów tych kosztów zostały uwzględnione w tej konkretnej kalkulacji. Kluczowe w niniejszej sprawie, a także w podobnych sprawach rozpoznawanych w przyszłości, jawi się zasięgnięcie opinii biegłego sądowego. Z treści przepisu art. 278 § 1 k.p.c. wynika, że w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych sąd po wysłuchaniu wniosków stron, co do liczby biegłych i ich wyboru może wezwać jednego lub kilku biegłych w celu zasięgnięcia ich opinii. W piśmiennictwie jednoznacznie wskazuje się także, że rozstrzygnięcie sprawy wymaga wiadomości specjalnych wówczas, gdy przy jej rozpoznawaniu wyłoni się

zagadnienie, którego wyjaśnienie wykracza poza zakres wiadomości i doświadczenia życiowego osoby nieposiadającej wiadomości specjalnych z określonej dziedziny. Celem powołania dowodu z opinii biegłego nie jest ustalenie faktów istotnych dla rozstrzygnięcia, lecz udzielenie sądowi wiadomości specjalnych w takich zagadnieniach, których wyjaśnienie przekracza zakres wiedzy wynikający z doświadczenia życiowego osób posiadających wykształcenie ogólne czy kierunkowe (w innym zakresie, czy innej dziedzinie). Zadaniem biegłego zasadniczo jest dokonanie oceny przedstawionego materiału z punktu widzenia posiadanej wiedzy naukowej lub technicznej danej specjalności i przedstawienie sądowi danych i wniosków umożliwiających poczynienie właściwych ustaleń faktycznych i właściwą ocenę prawną znaczenia okoliczności wskazanych w podstawie faktycznej (A. Turczyn [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany, red. O. M. Piaskowska, LEX/el. 2023, art. 278 i wskazane tam orzecznictwo). Co istotne, dowód z opinii biegłego służy wyjaśnieniu problemów wymagających wiadomości specjalnych, a nie poszukiwaniu materiału przydatnego dla potrzeb rozstrzygnięcia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 maja 2017 r., I CSK 532/16, LEX nr 2333040). Wiadomości specjalne w rozumieniu art. 278 k.p.c. obejmują wiedzę z zakresu poszczególnych gałęzi nauki, techniki, sztuki, rzemiosła oraz wszelkich innych umiejętności, wykraczającą poza przeciętny poziom wiedzy osób nie będących specjalistami w danej dziedzinie. Pojęcie tych wiadomości jest pojęciem ocennym, a jego zakres ulega zmianie wraz z ogólnym postępem wiedzy. Co do zasady, w każdym przypadku, o konieczności zasięgnięcia opinii biegłego ze względu na wystąpienie w sprawie zagadnienia wymagającego wiadomości specjalnych decyduje sąd. Jednakże, w wyjątkowych wypadkach może zachodzić potrzeba dopuszczenia dowodu z opinii biegłego z urzędu. Zdaniem Sądu Najwyższego w rozpoznawanej sprawie taka konieczność się pojawiła. Do analogicznych wniosków doszedł Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 13 listopada 2019 r. (II PK 81/18, LEX nr 3009701) wskazując, że sąd rozpoznający sprawę powinien dopuścić i przeprowadzić dowód z opinii biegłego z zakresu szkoleń prowadzonych w kolejnictwie szynowym, w sytuacji, w której pracodawca prowadzi długie i skomplikowane szkolenie, za pomocą swoich środków i swojego personelu.

Przechodząc dalej, do rozważań związanych z podnoszonymi zarzutami naruszenia przepisów prawa materialnego, w pierwszej kolejności należy wskazać, że zdaniem Sądu Najwyższego art. 22c ustawy z dnia 28 marca 2003 r. o transporcie kolejowym [(jednolity tekst: Dz.U. z 2023 r., poz. 602) – dalej u.t.k.] nie stanowi *lex specialis* względem przepisów Rozdziału III Kodeksu pracy (art. 102-103⁶, pt. Kwalifikacje zawodowe pracowników). Przepis art. 22c ust. 1 u.t.k., który mówi, że przewoźnik kolejowy i zarządca mogą zawrzeć z kandydatem na maszynistę umowę zobowiązującą tego kandydata do zwrotu części albo całości kosztów poniesionych na jego szkolenie, jeżeli rozwiązanie lub wygaśnięcie umowy o pracę lub innego stosunku prawnego wiążącego kandydata na maszynistę z odpowiednio przewoźnikiem kolejowym albo zarządcą nastąpiło przed ustalonym w tej umowie terminem, z przyczyny leżącej po stronie tego kandydata, wszedł w życie z dniem 1 czerwca 2003 r. Ustawodawca w komentowanym przepisie wprowadził możliwość zobowiązania kandydata na maszynistę do zwrotu całości albo części kosztów poniesionych na jego szkolenie, jeżeli rozwiązanie umowy o pracę lub innego stosunku prawnego wiążącego kandydata na maszynistę z przewoźnikiem lub zarządcą infrastruktury nastąpiło przed ustalonym w tej umowie terminem z przyczyn leżących po stronie kandydata. We wskazanej normie prawnej należy zwrócić uwagę na kilka kwestii. Po pierwsze, należy ustalić, jaki stosunek prawny łączy strony umowy o podnoszenie kwalifikacji. Jeżeli umowa o podnoszenie kwalifikacji została zawarta na podstawie nawiązanego między stronami stosunku pracy (jak w tym przypadku), wówczas jej postanowienia nie mogą być mniej korzystne dla pracownika, niż postanowienia Rozdziału III Kodeksu pracy (art. 103⁴ ust. 2 k.p.). W takiej sytuacji postanowienia umowy podnoszenia kwalifikacji zawodowych, zawartej przez pracodawcę z pracownikiem w świetle art. 22c u.t.k., z uwagi na ogólny charakter określenia jej kształtu, muszą być zgodne w szczególności z normą wynikającą z treści art. 103⁵ k.p. oraz z pozostałymi regulacjami Rozdziału III Kodeksu pracy. Warto zaznaczyć także, że przepisy Rozdziału III Kodeksu pracy, a konkretniej art. 103¹-103⁶ k.p. zostały dodane do regulacji prawnych prawa pracy art. 1 ustawy z dnia 20 maja 2010 r. o zmianie ustawy - Kodeks pracy oraz ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. Nr 105, poz. 655) i zaczęły obowiązywać od dnia 16 lipca 2010 r., tj. ponad 10 lat od daty wejścia w życie art. 22c

u.t.k. Z powyższego wynika zatem, że regulacje z art. 22c u.t.k. oraz przepisy art. 103¹-103⁶ k.p. stanowią (łącznie) podstawę do zawarcia przez pracodawcę z pracownikiem (kandydatem do zdobycia licencji maszynisty czy świadectwa maszynisty) umowy podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Ustawodawca tylko w sposób ogólny unormował treść przedmiotowej umowy, wskazując, że należy w niej określić wzajemne prawa i obowiązki stron zaznaczając, że jej postanowienia nie mogą być mniej korzystne dla pracownika niż przepisy Rozdziału III Kodeksu pracy. Trzeba się zgodzić z wyrażoną w piśmiennictwie opinią, że zgodnie z art. 9 i 18 k.p. umowa nie może ograniczać w przedmiotowym zakresie uprawnień pracownika wynikających z innych przepisów prawa pracy. Podstawowa treść tej umowy powinna się zatem sprowadzać do określenia dodatkowych świadczeń pracodawcy na rzecz pracownika związanych z odbywaniem szkolenia oraz powiązanych z tym powinności pracownika. Z zasady uprzywilejowania pracownika wynika natomiast, że w umowie tej nie będzie można ograniczyć przewidzianych w art. 103¹ i 103² k.p. uprawnień pracownika do urlopu szkoleniowego oraz do zwolnienia z całości lub części dnia pracy, wprowadzić okresu pozostawania w zatrudnieniu po ukończeniu podnoszenia kwalifikacji zawodowych przekraczającego 3 lata (art. 103⁵ pkt 2 k.p.) lub też zobowiązać pracownika do zwrotu kosztów poniesionych przez pracodawcę w innych przypadkach niż przewidziane w art. 103⁵ k.p. lub w wyższym wymiarze (tak M. Włodarczyk [w:] Kodeks pracy. Komentarz. Tom II. Art. 94-304⁵, wyd. VI, red. K. W. Baran, Warszawa 2022, art. 103⁴).

Ponadto, zgodnie z treścią wcześniej już wspomnianego art. 103⁵ k.p. pracodawca posiada roszczenie wobec pracownika wynikające z umowy o podnoszeniu kwalifikacji zawodowych, w przypadku wcześniejszego rozwiązania stosunku pracy z winy pracownika. Takie postanowienie zawarte w umowie o podnoszenie kwalifikacji zawodowych jest zgodne z ustawą i powiela wcześniejszą regulację w tym zakresie. A zatem, skoro umowa o podnoszenie kwalifikacji zawodowych jest odrębną od umowy o pracę umową, to tym samym, mając na uwadze treść art. 353¹ k.c. w związku z art. 300 k.p., byłaby umową nieważną tylko wówczas, gdyby była sprzeczna z przepisami ustawy, a przede wszystkim zasadą prawa pracy przewidzianą w art. 17 k.p. w postaci obowiązku pracodawcy ułatwiania pracownikom podnoszenia kwalifikacji zawodowych (por. wyrok Sądu Najwyższego

z dnia 21 listopada 2011 r., II PK 48/11, OSNP 2012, nr 21-22, poz. 259). Nie sposób zgodzić się zatem z koncepcją analizy prawnej, dokonanej przez Sąd Rejonowy w przedmiotowym postępowaniu, jakoby przepis art. 22c u.t.k. stanowiłby *lex specialis* względem przepisów Rozdziału III Kodeksu pracy, z uwagi na możliwość zobowiązania pracownika do zwrotu wszystkich kosztów szkolenia poniesionych przez pracodawcę, o której mowa w art. 22c u.t.k. W ocenie Sądu Najwyższego regulacja ta nie stoi w sprzeczności z określeniem zwrotu przez pracownika kosztów szkolenia poniesionych przez pracodawcę w wysokości proporcjonalnej do okresu zatrudnienia po ukończeniu podnoszenia kwalifikacji zawodowych lub okresu zatrudnienia w czasie ich podnoszenia.

Aby zrozumieć spójność i wzajemność tych regulacji, zasadnym jest przytoczenie kilku możliwości, z którymi można mieć w praktyce do czynienia - na tle niniejszego zagadnienia. W pierwszej kolejności można sobie wyobrazić, że pracownik, który zobowiązał się do pozostawania w zatrudnieniu przez okres 3 lat od momentu zakończenia szkolenia, wypowiada pracodawcy umowę o pracę ze skutkiem jej rozwiązania w połowie tego okresu, tj. po upływie 18 miesięcy. Wówczas pracownik ten zobowiązany będzie do zwrotu pracodawcy poniesionych przez niego kosztów szkolenia pracownika, dzielonych przez 18 miesięcy – czyli połowę okresu, do którego zobowiązany był (w świetle postanowień zawartej umowy) pozostawać w zatrudnieniu (kwota poniesionych kosztów szkolenia $X/18$ miesięcy lub inaczej $18/36$ kwoty X). W kolejnym przykładzie, jeżeli do zakończenia okresu pozostawania w zatrudnieniu, do którego zakończenia zobowiązany był pracownik pozostanie 6 miesięcy, wówczas wyliczenie kwoty poniesionych kosztów szkolenia pracowniczego, której pracodawca może dochodzić od pracownika, stanowić będzie nieco inny wzór matematyczny: kwota poniesionych przez pracodawcę kosztów szkolenia pracowniczego, dzielona przez liczbę miesięcy pozostawania w zatrudnieniu od momentu zakończenia przez pracownika szkolenia podnoszenia kwalifikacji zawodowych – przypuśćmy 36, razy liczbę miesięcy pozostających do zakończenia okresu pozostawania w zatrudnieniu, do którego zobowiązany był pracownik – 6: [(kwota poniesionych przez pracodawcę kosztów szkolenia pracowniczego $X/36$ miesięcy) 6 miesięcy lub inaczej $6/36$ kwoty X]. Powyższe oznacza, że wysokość podlegających zwrotowi kosztów pracodawcy poniesionych

na szkolenie pracownika powinna być odwrotnie proporcjonalna do okresu zatrudnienia po ukończeniu podnoszenia kwalifikacji zawodowych z uwzględnieniem okresu odpracowania w myśl zasady, że im dłużej pracownik odpracowuje szkolenie, tym mniejszą część poniesionych przez pracodawcę kosztów ma mu zwrócić.

Natomiast rozważenia wymaga przyjęcie innych zasad zwrotu kosztów pracodawcy poniesionych z tytułu szkolenia pracownika, który zobowiązał się w umowie do pozostawania w zatrudnieniu po ukończeniu podnoszenia kwalifikacji zawodowych, lecz w trakcie podnoszenia przez niego kwalifikacji zawodowych zaszła któraś z okoliczności wymienionych w art. 103⁵ pkt 2-4 lub, bez uzasadnionych przyczyn, nie podjął on szkolenia bądź przerwał je (art. 103⁵ pkt 1). W doktrynie dostrzec można stanowisko, zdaje się prawidłowe, że w tej sytuacji najwłaściwsze jest przyjęcie, iż pracownik jest zobowiązany do zwrotu całości tych kosztów, tj. w całości poniesionych przez pracodawcę kosztów szkolenia pracowniczego (od momentu jego rozpoczęcia, do momentu przerwania przez pracownika szkolenia podnoszenia kwalifikacji zawodowych). Możliwość ich odpracowania przez pracownika należy bowiem wiązać tylko z taką sytuacją, w której pracownik wypełnił swoje zobowiązanie w zakresie szkolenia, czyli je ukończył. Gdyby przyjąć inaczej, to przykładowo pracownik, który przyjął na siebie obowiązek odpracowania przez 3 lata po ukończeniu podnoszenia kwalifikacji, a który przerwał przewidziane na 3 lata szkolenie na miesiąc przed jego końcem, byłby zobowiązany do zwrotu kosztów pracodawcy z tytułu świadczeń dodatkowych w wysokości 1/36, zaś pracownik, który ukończył to szkolenie, a rozwiązałby stosunek pracy za wypowiedzeniem po upływie miesiąca od ukończenia szkolenia, byłby obowiązany do tego zwrotu w zakresie 35/36 tych kosztów (zob. E. Maniewska [w:] K. Jaśkowski, E. Maniewska, Kodeks pracy. Komentarz aktualizowany, LEX/el. 2023, art. 103¹, art. 103², art. 103³, art. 103⁴, art. 103⁵, art. 103⁶).

Ponadto, na tle niniejszego postępowania, zauważyć można wątpliwości interpretacyjne, który z momentów należy uznać za kończący szkolenie z zakresu świadectwa maszynisty. Powód w zestawieniu kosztów, o którym była wcześniej mowa, jako element kończący szkolenie wskazał moment zdania przez pracownika egzaminu na świadectwo maszynisty. Rację w tym zakresie należy przyznać jednak sądom orzekającym w przedmiotowym postępowaniu, które wskazały, że za datę

zakończenia szkolenia, od której należałoby liczyć okres, co do którego zobowiązał się pracownik – okres pozostawania w zatrudnieniu - należy uznać datę faktycznego zakończenia szkolenia przez kandydata na świadectwo maszynisty, a nie datę zdania egzaminu zawodowego. Sąd Najwyższy jest zdania, że z uwagi na sposób przeprowadzonego przez sądy orzekające w przedmiotowej sprawie postępowania dowodowego, brak jest możliwości oceny – czego domaga się skarżący – czy postanowienia umowy zawartej między pracodawcą a pracownikiem posiadają wszystkie wymagane prawem elementy, aby uznać je za ważne, a tym samym, które stanowiłyby podstawę do roszczenia pracodawcy względem pracownika co do zwrotu poniesionych przez pracodawcę kosztów szkolenia zawodowego kandydata na świadectwo maszynisty w proporcjonalnej wysokości do okresu zatrudnienia po ukończeniu podnoszenia kwalifikacji zawodowych lub okresu zatrudnienia w czasie ich podnoszenia. Sąd odwoławczy, przy ponownym rozpoznaniu sprawy, w pierwszej kolejności powinien zbadać czy pracownik został poinformowany przez pracodawcę o przybliżonym czasie zakończenia szkolenia podnoszenia kwalifikacji zawodowych, dzięki któremu można by było ustalić moment rozpoczęcia liczenia okresu do pozostawania w zatrudnieniu, do którego zobowiązał się pracownik, oraz czy pracownik został także poinformowany o przybliżonych kosztach tego szkolenia, biorąc pod uwagę długość szkolenia, jego zróżnicowany charakter pod względem programowym oraz posiadaną przez pracodawcę odpowiednią infrastrukturę kadrowo-rzeczową do jego przeprowadzenia. Następnie, niezbędne jest w tym zakresie ustalenie, także przy pomocy opinii biegłego specjalisty z przedmiotowej dziedziny, jakie koszty i w jakiej wysokości zostały przez pracodawcę faktycznie poniesione i czy w związku z tym roszczenie strony powodowej (i rzecz jasna jego wysokość) jest uzasadnione.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy uznał, że zaskarżony wyrok został wydany w niedostatecznie ustalonym stanie faktycznym, wymaganym dla prawidłowego wyrokowania i na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c. orzekł jak w sentencji.

D.S.

[ms]

